

İzmir Limanı'nda Uluslararası Bir Sorun: Martin Koszta Vakası

Erkan Serçe*

Özet

1848'de Avusturya İmparatorluğu'na karşı başarısız olan Macar Ayaklanması'nın önemli kişilerinden biri olan Martin Koszta, Osmanlı Devleti'nde geçen mülteci günleri sonrasında ABD'ye gider. Orada iş hayatına atılan Koszta, 1853'te şirketinin temsilcisi olarak İzmir'e gelir. Avusturya'nın İzmir Konsolosu Weckbecker tarafından tutuklanarak körfezde demirli bir Avusturya savaş gemisine kapatılır. ABD'de vatandaşlık için başvuruda bulunmuş olan Koszta'nın tutuklanması bir anda ABD, Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu ve hatta Fransa'nın da dahil olduğu uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Sorunun ortaya çıkması, gelişmesi ve sonuçlanmasında İzmir'in o dönemdeki konumu son derece önemli rol oynamaktadır. Dönemin önemli devlet adamlarından Mehmet Emin Âli Paşa'nın İzmir valiliği sırasında meydana gelen olay, Osmanlı topraklarında yabancıların konumu, kapitülasyonlar, uluslararası ağırlık gibi kavramları tartışmaya açarken ABD'de de vatandaşlarının başka ülkelerde tehdit altına girdiklerinde ne yapılması gerektiği konusunda günümüze kadar uzanan hukuki düzenlemelerinin başlangıcını oluşturmuştur. Makale, Martin Koszta olayını ve sonuçlarını arşiv kaynakları ve diğer çağdaş kaynaklar ışığında incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı-ABD ilişkileri, Martin Koszta, kapitülasyonlar, İzmir, Âli Paşa

Abstract

An International Problem at the Port of Izmir: the Case of Martin Koszta

Martin Koszta, one of the key figures of the Hungarian uprising that failed in 1848 against the Austrian Empire, went to the United States following his refugee days in the Ottoman Empire. Koszta started his career there and came to Izmir in 1853 as the representative of his company. He was arrested by the Austrian Consul in Izmir, Weckbecker, and was closed to an Austrian battleship anchored at the gulf. Koszta had applied for citizenship in the United States, and his arrest suddenly became an international problem, including the US, Austria, the Ottoman Empire and even France. Izmir's position at that time plays an extremely important role in the emergence, development and the conclusion of the problem. The event that took place during the governorship of Mehmet Emin Âli Pasha, one of the important statesmen of the period, led the way for the discussion of the concepts such as the position of foreigners, capitulations and international influence in the Ottoman lands, and of the legal arrangements extending to the present day about what should be done in the USA when their citizens are threatened in other countries. The article aims to examine the Martin Koszta incident and its consequences in the light of archival material and other contemporary sources.

Keywords: Ottoman-US relations, Martin Koszta, capitulations, Izmir, Âli Paşa

1911 yılı başlarında Amerikalı tüccar J. D. Langdon ticaret amacıyla geldiği İzmir'de, konduğu tüccarın evinin duvarında zamanın renklerini soldurduğu yağlıboya bir tabloyu görünce büyük bir şaşkınlık yaşadı. Martin Koszta adında birini tasvir eden tablonun altında bulunan Fransızca ithaf yazısında, kendilerine teşekkür edilen 13 kişinin arasında, babası Bostonlu tüccar Joseph Langdon'un da adı bulunmaktaydı. Diğer ismi geçenler de daha az şaşırtıcı

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı

değildi: Amerikan Korveti St. Louis'in komutanı Ingraham, Birleşik Devletler İzmir Konsolosu Ed. S. Offley, Fransa İzmir Konsolosu Pichon ve bir kısmı 20. yüzyıl başında hâlâ İzmir'in ticaretinde söz sahibi olan isimler Blackler, Browning, Burrous, d'Andria, McRaith, Mathon, Paterson, Whittall ve Wolff.¹

J. D. Langdon tablonun bir fotoğrafını, konuyu araştırması için Connecticut Trinity College'de görevli olan oğlu tarihçi William R. Langdon'a gönderdi. William R. Langdon'un çok fazla araştırma yapması gerekmiyordu; Amerikan tarihinde Martin Koszta olayı önemliydi ve bu nedenle sıkça ele alınmıştı. Özellikle Amerikan vatandaşlığı konusuyla ilgili yapılan hemen tüm çalışmalarda Koszta'nın ismi geçiyordu. Langdon da Koszta'nın ABD tarihindeki bu yönünü ele aldığı kısa bir yazı yayınladı.² Ancak Koszta olayı bundan çok daha öte bir anlam ifade ediyordu. Olayın yaşandığı sıralarda Karl Marx, 19 Ağustos 1853'te *New York Daily Tribune* gazetesine gönderdiği mektupta, "Günün büyük olayı, Amerika siyasetinin, Avrupa ufuklarında görünmesidir" saptamasını yapıp bir gazetenin, "İzmir olayı, yeni bir tarihin başlangıcıdır" cümlesini aktarmaktaydı.³

Macar Mülteciler ve Martin Koszta

1848 yılında Avrupa yeni bir devrim dalgasının etkisine girmişti; İsviçre'de başlayan iç savaş, Fransa'da kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlayan uygulamalara karşı başkaldırıya dönüşmüş, İtalya ve Almanya'da milliyetçi akımın güç kazanmasını sağlamıştı. Milliyetçiliğin harekete geçirdiği bir diğer topluluk Macarlar'dı. Avusturya İmparatorluğu içinde özerk yaşayan Macarlar, 1849'da Lajos Kossuth önderliğinde bağımsızlıklarını ilan ettiler. Ancak bu uzun sürmedi; Rusya'nın da desteğini alan Avusturya, Macar topraklarına girdi ve kanlı bir şekilde milliyetçi yönetime son verdi.⁴ Lajos Kossuth ve diğer milliyetçi Macarlar çareyi Osmanlı Devleti'ne sığınmakta buldu. Böylece Osmanlı Devleti'nin uzun süre başını ağrıttacak olan Macar Mülteciler sorunu da başlamış oluyordu.⁵

Osmanlı ülkesine sığınan Macarların bir kısmı Müslüman olarak Osmanlı bürokrasisi ve ordusunda görev aldılar. Başta Lajos Kossuth olmak üzere diğerleri ise kısa bir süre sonra Kütahya'ya gönderildiler.⁶ Kütahya'da ikamet etmeye

- 1 İthafın orijinali şöyledir: "Dédié à MM. Le Capitaine Ingraham, Comdt. La corvette Américaine St. Louis, Ed. S. Offley, Consul des Etats-Unis à Smyrne, Le Chevalier Pichon, consul-général de France à Smyrne, MM. Blackler, Browning, Burrous, d'Andria, Langdon, McRaith, Mathon, Paterson, Whittall, Wolff, et à tous ceux qui ont contribué par leurs soins et par leurs vœux à ma délivrance." Martin Koszta'nın portresini oluşturan yağlıboya tablonun, ithafta ismi geçen herkese hediye edildiği anlaşılıyor. Bunlardan biri olan D'Andria'da bulunan tablo, ABD'nde New Hampshire Historical Society'ye bağışlanmıştır. Bkz. *Martin Koszta of Smyrna* (1855 civarı), erişim tarihi 6 Kasım 2019. <https://www.nhhistory.org/object/142699/painting>.
- 2 William R. Langdon, "A Naval Incident in the Mediterranean, 1853", *The Magazine of History with Notes and Queries* XIV, No. 6, (Aralık 1911): 233.
- 3 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Doğu Sorunu [Türkiye]*, çev. Yurdakul Fincancı (Ankara: Sol Yayınları, 1977) 119-120.
- 4 Oktar Türel, "Uzun" XIX. Yüzyılda Orta Avrupa. Bir Habsburg Üçlemesi (İstanbul: Yordam Kitap, 2015), 125-126.
- 5 Bkz. Bayram Nazır, *Macar ve Polonyalı Mülteciler: Osmanlı'ya Sığınanlar* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016); Bayram Nazır, *Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupa'daki Yankıları* (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2008); Alev Duran ve İsmail Köse, "Lajos Kossuth ve Macar Mülteciler", *USAD* 6 (Bahar 2017): 291-314.
- 6 Nejat Göyünç, "1849 Macar Mülteciler ve Bunların Kütahya ve Halep'te Yerleştirilmeleri İle İlgili Talimatlar", *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rákóczi Ferenc Ve Macar Mültecileri Sempozyumu* (31 Mayıs-3 Haziran 1976) (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 1976), 173-179.

Kaynak: *The Magazine of History with Notes and Queries* XIV, No. 6 (1911): İç kapak.

başlayan Macar milliyetçilerin içinde, Kossuth'un yakın adamlarından Groszwardeinli Yüzbaşı Martin Koszta adında biri bulunuyordu. Ancak daha sonra Avusturya'nın uluslararası baskıları ağır geldi ve Osmanlı Devleti Müslüman olmayan ya da başka bir devletin uyruğuna geçmeyen mültecilerin ülkeyi terk etmesini istedi. Mültecilerin pek fazla seçeneği bulunmuyordu; Avusturya'nın Avrupa'da ulaşamayacağı ülke yok gibiydi. Onlar da Avrupa ülkeleri yerine en uygun yer olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni seçtiler. Kossuth ve içlerinde Martin Koszta'nın da bulunduğu 50 Macar sürgünü 10 Eylül 1851'de İzmir Limanı'ndan bindikleri ABD Donanması'nın Mississippi firkateyniyle, Fransa ve İngiltere'ye uğradıktan sonra 5 Aralık 1851'de New York'a ulaştılar.

Kossuth ABD'de politik faaliyetlerine devam ederken Martin Koszta iş hayatına girmeyi tercih etti. New York'a yerleşti ve ertesi yıl Amerikan vatandaşı olmak üzere başvuruda bulundu. Ancak 1813 yılında kabul edilen göç yasasına göre vatandaş olabilmesi için Amerika'da en az beş yıl ikamet etmesi gerekiyordu.⁷ Halbuki Koszta'nın Amerika'ya gelişi iki yılı bile bulmamıştı. Bu nedenle 31 Temmuz 1852'de New York'ta sadece ABD vatandaşı olma isteğini deklare ve Avusturya İmparatoru'na bağlılığından feragat ettiğini belirten bir belge imzaladı.⁸ Dönem, Amerikalıların Akdeniz'de yeni yeni ticari ilişkiler geliştirdiği

7 Rob Howell, "The Effect of the Martin Koszta Affair on American Foreign Policy", *Fairmount Folio: Journal of History* 5 (2003): 43.

8 *Martin Koszta-Correspondence, &c. Message from the President of the United States, Transmitting Copies of Correspondence, &c., Growing Out of the Seizure and Rescue of Martin Koszta*, Washington, 1854, 18.

Mehmed Emin Âli Paşa. Kaynak: SALT Araştırma, Said Bey (Tez) ve Ailesi Arşivi

dönemdi. Bu nedenle Koszta tam olarak Amerikan vatandaşlığını alamadan, kendisi gibi bir Macar mültecisi olan patronu tarafından yeniden Türkiye'ye gönderildi. Koszta İzmir'de ticari bağlantıları kurduktan sonra İstanbul'a gidecek, oradan da Amerika'ya dönecekti. ABD vatandaşı olamayan, bu yüzden de pasaportu bulunmayan Koszta'nın elinde sadece Amerikan vatandaşı olma isteğini deklare ettiği onaylı dilekçe bulunuyordu.

Martin Koszta İzmir'de

Martin Koszta 1853 Mayıs ayı başlarında İzmir'e geldi. İlk iş olarak İzmir Amerikan Konsolosluğu'na başvurarak pasaport almak istediysen de vatandaşlığını gösteren bir belge bulunmadığı için bu isteği reddedildi. O da konsolosluktan Osmanlı makamlarından namına bir tezkere alınmasına aracılık edilmesi talebinde bulundu.⁹ Martin Koszta'nın İzmir'e geldiğini öğrenen Avusturya'nın İzmir Konsolosu Peter Ritter von Weckbecker 21 Haziran günü dönemin İzmir Valisi Mehmet Emin Âli Paşa'ya¹⁰ giderek, Koszta'nın Avusturya yönetimine

9 Andor Klay, *Daring Diplomacy: The Case of the First American Ultimatum* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1957), 35.

10 Âli Paşa'nın İzmir valiliği için bkz. Zeki Arıkan, "Âli Paşa, İzmir ve Kapitülasyonlar", *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (7-9 Nisan 1999) Bildiriler içinde*, haz. A. Aköz, B. Ürekli, R. Özcan (Konya, 2000), 763-775; Hayrettin Pınar, "Kapitülasyonlar ve XIX. Yüzyıl Osmanlı Yönetim Gerçeğine Bir Örnek: Âli Paşa'nın İzmir Valiliği", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9, No. 2 (2008): 135-154.

1850'lilerin başında İzmir. Kaynak: [A. Lady], *Ismeer, or, Smyrna and its British Hospital in 1855* (Londra, 1856), iç kapak.

karşı ayaklanmış bir asi olduğunu ve sınır dışı edilmesi gerektiğini bildirdi. Âli Paşa, Avusturya devletine olan "hürmet ve taahhüdât" nedeniyle mülteci komundaki Martin Koszta'yı Osmanlı topraklarından "tard ve tebdil" etmeyi kabul etti. Ancak konsolos bu vaadin yerine getirilmesini beklemedi; valiyle görüşmesinden bir-iki saat sonra sahilde bir kahvehanede oturmakta olan Martin Koszta, silahlı Rum kayıkçıların saldırısına uğradı. Amerika'nın İzmir konsolosu yardımcısı John Griffitt'in İstanbul'daki ABD elçi vekili John P. Brown'a gönderdiği ilk bilgilendirici yazıya göre, Martin Koszta'ya karşı yapılan saldırı tamamen Avusturya Konsolosu'nun emriyle gerçekleştirilmişti.¹¹ Koszta saldırganlardan kurtulmak için denize atladıysa da kurtulamadı. Koszta daha sonra bir kayıkla limanda demirli Kaptan Schward komutasındaki Hussar adlı Avusturya savaş gemisine teslim edildi.

Olayı öğrenen Âli Paşa derhal Tercüman Kostaki Efendi'yi konsolosa göndererek, bu olayın birtakım uygunsuzlukları davet edeceği uyarısında bulundu.¹² Âli Paşa Hariciye Nezareti'ne olayla ilgili bilgi aktardığı yazısında, daha önce konsolosla yaptığı konuşmadan başka ayrıntılar da aktarıyor. Buna göre Konsolos, Âli Paşa'nın Martin Koszta'nın sınır dışı edileceği vaadine teşekkür ettikten sonra, daha önce Kütahya'da bulunup sınır dışı edilenlerden eğer yeniden İzmir'e gelen olursa, bunların bir yolla tutuklanmasını sağlayıp ülkesine göndermesinin devletinin kendisine emri olduğu cevabını vermişti. Martin Koszta'nın kahvehaneden kaldırılıp tutuklanması sonrasında olayın hızla duyulduğu ve İzmir'in Amerika Konsolosluğu'nun devreye girerek, ABD vatandaşı olma isteğini deklare eden Martin Koszta'yı geri istediği anlaşılıyordu. Âli Paşa, bunun üzerine Tercüman Kostaki Efendi'yi Avusturya Konsolosu'na göndermiş, anlaşmaya uymayan konsolosa adamlarla gizlice kahveden adam kaldırma davranışının kabul edilemeyeceğini bildirmişti. Konsolosa bunun gerekçesini sorduğunda, tutuklamanın konsolosun bilgisi dışında gerçekleştiği, ancak artık bunun geri alınamayacağı cevabıyla karşılaşmıştı. Ayrıca Avusturya Konso-

11 *British and Foreign State Papers, 1853-1854*, XLIV (Londra, 1865), 925.

12 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), İ.HR 4850 (Âli Paşa'dan Avusturya Konsolosuna - 17 Ramazan 1269/24 Haziran 1853).

losu'nun davranışının İzmir'de büyük tepki topladığını, bunun olumsuz bir sonuç yaratmaması için konsoloshane ile Avusturya savaş gemisinin çevresinde güvenlik önlemleri almak zorunda kaldığını sözlerine ekleyen Âli Paşa, konuyla ilgili ne yapılması gerektiği konusunda emir beklediğinin altını çiziyordu.¹³

İzmir Ecnebileri Ayakta...

Âli Paşa'nın belirttiği gibi, Avusturya Konsolosu'nun Osmanlı topraklarında böyle şiddet kullanarak başına buyruk davranmasının İzmir'deki Avrupalı nüfus arasında büyük bir kızgınlık yarattığı anlaşılıyor. Nitekim Amerikan Konsolos Yardımcısı John Griffith İzmir'deki Avrupalı nüfusun, olay karşısında son derece tedirgin olduğunu kaydetmektedir.¹⁴ Özellikle Avusturya işgali yüzünden ülkelerinden ayrılarak İzmir'e gelen Kuzey İtalyalı mülteciler, Martin Koszta'nın maruz kaldığı uygulamanın kendi başlarına da gelebileceğini düşünerek telaşa kapıldılar. Âli Paşa'nın konsolosluk ve Avusturya savaş gemisinin etrafında güvenlik önlemleri aldığını bildiren yazıyı kaleme aldığı sıralarda, Avusturya savaş gemisi Hussar'ın üniformalı iki subayı ve doktoru karaya çıkararak İngiliz İskelesi'nde dönemin ünlü mekânı Kaptan Paola'nın kahvehanesine oturuyordu. Kahvehane aniden ellerinde kama ve piştov bulunan kırk kadar İtalyan "politika mülteci"¹⁵ tarafından basıldı; Hussar'ın üç mürettebatı ağır şekilde dövüldü ve subaylardan biri denize düşerek kayboldu.

Olay üzerine Âli Paşa aynı gün Babîali için ikinci bir yazı kaleme almak zorunda kaldı. Avusturya Konsolosu'nun "harekât-ı garibesinin netice-i tabiyesi olmak üzere" meydana gelen olayın gelişimini anlatan Âli Paşa, konsolosun kendisinden İzmir'deki tüm Macar ve İtalyan mültecilerin tutuklanıp sınır dışı edilmelerini, olaydan sorumlu olan ve isimlerini verdiği beş kişinin yargılanmalarını istediğini aktarıyordu. Bu beş kişiden biri İzmir Kâğıt Fabrikası'nda, bir diğeri de emlak sayım komisyonunda görevliydi¹⁶ ve dolayısıyla tutuklanıp yargılanmaları için padişah iradesi gerekiyordu. Diğer üç kişi ise olasılıkla başka devletlerin koruması altındaydı. Âli Paşa, davanın daha baştan sarpa sardığını fark etmişti.

Ertesi gün, yaralanarak denize düşen subayın öldüğü anlaşıldı. Üstelik Otto Freiherr von Hackelberg adlı bu subay, Avusturya aristokrasisinin önde gelen ailelerinden birine mensuptu ve Avusturya Büyükelçisi Baron Karl Ludwig von Bruck'ün ifadesine göre, imparatorun tanıyıp önem verdiği bir şahsiyetti. Olay üzerine Avusturya Büyükelçisi, Hariciye Nezareti'ne son derece sert bir yazı gönderdi: Buna göre "Osmanlı Devleti'nde isal-i zarar ve hasar etmekte olan mültecilerden muhataralıların ve ale'l-husus kendilerine olunan su-i müsaade sayesinde bir merkez-i fesat ve ihtilal tesis etmek için İzmir şehrini intihap edenlerin" sınır dışı edilmeleri için pek çok kez İzmir Valisi'ne başvurulmuş, ancak sonuç alınamamıştı. Sahilde vuku bulan cinayetten sonra bile, Avusturya'nın İzmir Konsolosu cinayeti işleyenlerin iki ayrı evde toplandıklarını, derhal tutuklanıp cezalandırılmaları gerektiğini İzmir Valisi Âli Paşa'ya bildirmiş, ancak tam bir kayıtsızlıkla karşılaşmıştı. Büyükelçi bu durum karşısında öncelikle

13 BOA, İHR 4850 (Âli Paşa'dan Hariciye Nezareti'ne (1) - 18 Ramazan 1269/25 Haziran 1853).

14 *British and Foreign State Papers*, 925-926.

15 İzmir Karantina Müdürü'ne göre bir kısmı Macar'dı.

16 Avusturya konsolosunun tutuklanmasını istediği beş kişiden biri olan ve İzmir'in emlak sayımından sorumlu Ali Nihat Efendi'nin maiyetinde bulunan Storari, 1854'te İzmir'in topografya haritasını hazırlayan ve 1857'de ilk İzmir rehberini kaleme alan Luigi Storari'dir, bkz. Luigi Storari, *Guide du Voyageur à Smyrne; ou, Aperçu Historique, Topographique et Archéologique, Accompagné du Plan de Cette Ville, levé en 1854*, çev. M. Gérard (Paris, 1857).

Âli Paşa'nın görevden alınmasını, yerine "elbise-yi resmîye-yi imparatoriyeye riayet ettirmeyi bilen ve İzmir'de mütemekkin Avrupalıların iade-i emniyet-i haline muktedir" vali atanmasını istiyordu. İkinci olarak, olaydan sorumlu olanlar derhal tutuklanarak mahkemeye sevk edilmeliydi. Bunun için İzmir'e olayı soruşturmakla görevli olarak gönderilecek kişi, Avusturya Konsolosu ve kançılıyası ile irtibatta olmalıydı. Üçüncü olarak şüphelilerden Avusturya ve Toskana vatandaşı olanlar Avusturya Konsololuğu'na teslim edilmeli, diğer devlet vatandaşları ise derhal sınır dışı edilmeliydi. Büyükelçi, diplomatik bir üslupla taleplerinin yerine getirilmesi için Babiâli'ye bir günlük süre tanıdığını yazısına eklemekten geri durmamıştı.¹⁷

Aynı gün Âli Paşa da konu hakkında Babiâli'ye bir yazı gönderiyor, Avusturya konsolosunun talepleri, ona verdiği cevabı ve olayla ilgili açıklamalardan sonra mültecilerin durumunu İzmir'in konumuyla birlikte değerlendiriyordu. Buna göre İzmir'deki "mültecilerin kaffeten tardı davası abes bir şey"di. Çünkü İzmir'e gelip gitmekte olan çeşitli ecnebi vapurları ve tüccar gemileri istediklerini getirip götürmekteydi. Üstelik pasaport odası ve memurları olmadığı ve konsoloslar bu konuda müstakil buldukları için "idare-i memleketin ecanibin gelip gittiğinden haberi" bile olmuyordu. Bu nedenle "mevcut olan mülteciler def olursa arası bir ay geçmeksizin yine avdet edeceklerinden şüphe" yoktu.¹⁸ Âli Paşa olayın ilk günlerinde kaleme aldığı yazılarında fazla bahsetmese de, İzmir Karantinası Müdürü'nün ifadesi, İzmir Amerika Konsolosu'nun da olayla ilgili yoğun biçimde devreye girdiği ve Martin Koszta'nın kendisine teslim edilmesini istediği anlaşılıyor.¹⁹ Galiba Âli Paşa için Amerikan Konsolosu'nun talebi öncelikli bir sorun oluşturmuyordu.

Olayın Uluslararası Sorun Haline Gelmesi

Avusturya Konsolosu'nun olayı İstanbul'daki elçiliğine bildirdiği andan itibaren Martin Koszta'nın tutuklanması olayı, yerel bir olay olmaktan çıkmış ve birdenbire Avusturya ile Osmanlı arasında krize dönüşmüştü. Avusturya Elçisi Baron de Bruck, olayın İzmir Valisi Mehmet Emin Âli Paşa'nın basiretsizliğinden kaynaklandığını ileri sürüyor, derhal görevden alınmasını, olaydan sorumlu olanların yakalanmasını ve cezalandırılmasını talep ediyordu. Elçi, istekleri yerine getirilmezse Osmanlı Devleti'yle ilişkiyi kesecekleri tehdidini savurmaktan da geri durmamıştı. Avusturya ile ilişkilerin daha da kötüleşmesini istemeyen Osmanlı yönetimi, Âli Paşa'nın Cezayir-i Bahri Sefid Eyaleti valisi İsmail Paşa ile yer değiştirmesine ve olayın araştırılması için Hariciye Nezareti Kâtibi Kabulî Efendi'nin İzmir'e gönderilmesini kararlaştırdı.²⁰

Avusturya Elçisi Bruck'ün Babiâli'nin kararından memnun kalmadığı ve Âli Paşa'nın Cezayir-i Bahri Sefid Valisi'yle becayişine yanaşmadığı anlaşılıyor. Nitekim ertesi gün çıkartılan yeni bir İrade ile Âli Paşa azledildi, yerine Meclis-i Vala üyesi İsmail Paşa atandı ve yine Meclis-i Vala üyelerinden Şekip Efendi'nin olayı araştırmak için İzmir'e gönderilmesi uygun görüldü.²¹ Buna karşın İsmail

17 BOA, İ.HR 4850, (Avusturya Büyükelçisinden Hariciye Nezareti'ne - 26 Haziran 1853); İbnü-lemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar I*, 3. baskı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982), 10.

18 BOA, İ.DH 17157, (Âli Paşa'dan Dahiliye Nezareti'ne - 19 Ramazan 1269/26 Haziran 1853).

19 BOA, İ.DH 17157, (İzmir Karantinası müdürünün tahrirati - 20 Ramazan 1269/27 Haziran 1853).

20 BOA, İ.HR 4850, 21 Ramazan 1269 (28 Haziran 1853) tarihli İrade; İnal, *Son Sadrazamlar I*, 10-11.

21 BOA, İ.DH17157, 22 Ramazan 1269 (29 Haziran 1853) ve İ.DH 17168, 21 Ramazan 1269 (28 Haziran 1853) tarihli iradeler.

Paşa'nın İzmir'e gitmek için zaman istemesi,²² valilikten azledilen Âli Paşa'nın, ilerleyen süreçte de olayın sonuna kadar içinde yer almasına neden oldu.

Bu arada Hariciye Nezareti'nde konuyla ilgili özel bir meclis oluşturuldu. Meclis 1 Temmuz'da yaptığı toplantıda Avusturya'nın taleplerini inceleyerek Avusturya elçiliğine verilecek cevap tezkeresini hazırladı. Tezkerede Avusturyalı genç subayın ölümünden duyulan üzüntü vurgulanıyor, katillerin yargı karşısına çıkarılması için her türlü olanağın kullanılacağı belirtiliyordu. Katiller her ne kadar başka devletlerin tabiiyetinde olsalar da suç Osmanlı topraklarında işlenmişti. Katillerin bağlı oldukları devletlerin konsolosluklarının, suçluların yakalanması ve cezalandırılması için Osmanlı Devleti adına soruşturmayı yürütecek olan Şekip Efendi'ye destek verecekleri düşünülüyordu. İzmir'de yapılacak yargılamalara Avusturya imparatorluk temsilcilerinin katılması da doğaldı. Eğer katiller Avusturya veya Toskana vatandaşıysa, bu kişiler Avusturya'ya teslim edilecekti. Avusturya Elçiliği'ne verilecek cevabi tezkerede, Âli Paşa'nın görevden alınma nedeni olarak gösterilen gerekçe dikkat çekicidir. Buna göre, Babıâli üzücü olaylar yaşanmadan çok önce, "mülteciler def edilmesi" için Âli Paşa'ya emir göndermiş, ancak bu emir yerine getirilmemişti.²³

Avusturya Elçiliği'ne verilecek olan tezkerede, elçiliğin taleplerinin büyük ölçüde karşılanacağı belirtiliyordu. Ancak Osmanlı Hariciyesi, Avusturya'nın İzmir Konsolosu'nun davranışının gözden kaçırılmayacağını da altını çiziyordu. Osmanlı yerel yöneticilerinin haberi olmadan "Martin Koszta'nın cebren tutturulup beylik seline aşırılması doğrusu yerinde bir hareket" olmadığı büyükelçinin de onaylayacağı bir münasebetsizlikti. Bu nedenle, Şekip Efendi'nin çalışmaları sonucunda katiller yakalanıp adalete teslim edildikten sonra, bu yakışıksız hareketi gerçekleştiren konsolos için gerekli olan muamelenin Avusturya İmparatoru'nun "hakkaniyetinden talep ve istidaya mecbur olunacağı" açıklı.²⁴ Babıâli, açıkça Avusturya'nın İzmir Konsolosu'nun görevden alınmasını talep ediyordu. Ancak bu sırada meydana gelen yeni bir gelişme Âli Paşa'nın durumunu ve Osmanlı-Avusturya ilişkilerini ikinci plana itti.

Amerikan Savaş Gemisi İzmir Limanı'nda...

Martin Koszta'nın Avusturyalılar tarafından tutuklanması üzerine, kendisine Osmanlı yönetiminden tezkere almasına aracılık etmiş olan ABD'nin İzmir Konsolos Yardımcısı John Griffith, İzmir'deki Türk yetkililere Koszta'nın kendi korumaları altında olduğunu bildirmiş ayrıca İstanbul'daki büyükelçiliğini de bilgilendirmişti. Buna göre Koszta'nın pasaport sahibi olup olmadığını keskinleştirmek isteyen Griffith, araştırmaları sonucunda Koszta'nın 31 Temmuz 1852 tarihinde vatandaşlık için, bir yemini de içeren başvuru belgesine ulaşmıştı. "Koszta'nın Amerikan vatandaşı olmadığı açıktır" diyordu Griffith, ama buna karşın yabancı bir ülkede Avusturya İmparatorluğu'na bağlılığından feragat ederek, Amerikan vatandaşı olmak niyetini beyan etmişti.²⁵ Bu belgenin kendisine ne tür haklar tanıdığını kestiremeyen konsolos vekili, konu hakkında elçilikten gelecek direktifi bekleme kararı vermişti.

Akdeniz'de bulunan Amerikan savaş gemisi St. Louis, 23 Haziran'da İzmir Limanı'na girdi. Güney Amerika'daki görevini tamamlayarak Akdeniz'e keşif için gönderilen St. Louis'in kaptanı Duncan Nathaniel Ingraham'dı. 1811'de do-

22 BOA, İ.DH 17275, (29 Ramazan 1269 tarihli İrade).

23 BOA, İ.HR 4852.

24 BOA, İ.HR 4852.

25 *Martin Koszta-Correspondence*, 9.

Birleşik Devletler Savaş Gemisi St. Louis'in İzmir Limanı'na Girişi. Kaynak: *Glendon's Pictorial*, Boston, 7 Ocak 1854, 284.

kuz yaşındayken Amerikan donanmasına katılan Ingraham, St. Louis'in komutanlığına atanalı bir yıl olmuştu. İzmir'deki Amerikan kolonisi adına Joseph Langdon, Kaptan Ingraham'a gönderdiği mektupla, Avusturya'nın, Amerikan vatandaşı olma niyetini açıkça beyan eden Martin Koszta'ya layık gördüğü barbarca harekete karşılık verilmesini talep ediyordu.²⁶ Bunun yanında St. Louis'in İzmir Limanı'na demirlediğini gören Koszta'nın destekçileri, gemiye giderek Kaptan Ingraham'dan yardım talep ettiler. Gemiye ziyaret edenlerin arasında ABD İzmir Konsolosu S. Offley ile John Borthwick Patterson, Charlton Whitthal ve Robert Wilkinson gibi şehrin önemli tüccarları da bulunuyordu. Konsolos Offley ile birlikte Hussar'a giderek Martin Koszta'yı ziyaret eden Ingraham, Washington'daki Donanma Sekreterliği'ne gönderdiği raporda konu hakkındaki ilk girişimlerini şöyle anlatıyor:

Konsolosla birlikte Hussar'a çıkarak geminin kumandanını görmek istedik. Ancak kendisinin gemide olmadığı söylendi. Ardından birtakım güçlülere rağmen Koszta'yla görüşebildik. Üzülerken belirtmeliyim ki Koszta tam olarak bir Amerikan vatandaşı değil. Bundan dolayı İstanbul'daki elçiliğimizden bir direktif gelene kadar Koszta hakkında ne bir iddia ne de onun tutuklanmasını kabul edebilecek bir açıklama yapma kararı verdim.²⁷

²⁶ Langdon, "A Naval Incident in the Mediterranean", 233.

²⁷ *Martin Koszta-Correspondence*, 3-4.

Duncan Nathaniel Ingraham. Kaynak: *Gleason's Pictorial*, Boston, 7 Ocak 1854, 284.

Martin Koszta'yı taşıyan Hussar'ın Trieste'ye hareket edeceğini öğrenen Kaptan Ingraham, bunu protesto ettiği gibi, gemisini Hussar'ın yolunu kesecek şekilde konumlandırmayı ihmal etmedi.²⁸ Avusturyalılar 29 Haziran'da Martin Koszta'yı Avusturya bandıralı buharlı posta gemisine aktararak Trieste'ye göndermeyi bir kez daha denediler. Ancak St. Louis onun da önünü keserek hareket etmesini engelledi. Tüm bunlar İzmir sahilinde toplanmış binlerce insan tarafından heyecanla izlenmekteydi.²⁹

İzmir Limanı'nda Savaş Çanları Çalıyor...

Kaptan Ingraham'ın İstanbul'dan beklediği yanıt kısa süre sonra geldi; Martin Koszta her ne kadar tam olarak Amerikan vatandaşlığını almadıysa da kendisi bunu deklare ve Amerikan Anayasası üzerine yemin etmiş olduğu için Amerikan vatandaşı olarak kabul edilmeliydi. Bu cevap üzerine Kaptan Ingraham Hussar'a giderek Koszta ile bir görüşme daha yaptı ve onun Amerikan koruması altına girme isteğini teyit etti. Hemen ardından 2 Temmuz'da Hussar'ın kaptanı Schward'a Martin Koszta'nın serbest bırakılmasını talep eden bir nota verdi. Notada Martin Koszta'nın Türk topraklarında bulunan bir Amerikan vatandaşı olduğunun onaylandığı, Hussar adlı gemide zorla alıkonulan bu kişinin derhal kendisine teslim edilmesi gerektiği, aksi takdirde bunun için zor kullanılacağı

28 *Martin Koszta-Correspondence*, 24.

29 *L'Impartial*, 8 Temmuz 1853'ten aktaran Langdon, "A Naval Incident in the Mediterranean", 235.

Martin Koszta'nın Avusturya Savaş Gemisi Hussar'dan Tahliyesi. Kaynak: The Library of Congress, no. 2003653292.

belirtiliyor ve öğleden sonra saat 4'e kadar cevap beklendiği vurgulanıyordu.³⁰

Kaptan Ingraham'ın notası gerçekten cesaret isteyen bir içerik taşıyordu. Komuta ettiği gemi 20 top ve 220 kişilik mürettebata sahipti. Halbuki Avusturya savaş gemilerinin sayısı, bir gün önce limana giren Artemisia ile ikiye yükselmmişti. Toplamda 33 top ve 550 kişilik bu gücün yanında her biri birer topa sahip iki Avusturya tüccar gemisini de eklemek gerekiyordu.

Nitekim Kaptan Scward'ın ret cevabı İzmir Limanı'ndaki tansiyonu bir anda yükseltti. Kaptan Scward, Hussar ya da Artemisia'ya yapılacak saldırgan bir tavrın derhal aynı şiddetle karşılık göreceğini belirtiyordu.³¹ Bunun üzerine St. Louis ve Avusturya savaş gemileri savaş hazırlıklarına başladı. "Güvertede her şey savaş düzenine alındı" diye yazıyor Kaptan Ingraham. "Toplar doluma hazır edildi, top ve barut odaları hazırlandı, güverte kum torbalarıyla takviye edildi."³²

Diplomasi Devrede...

Limandaki savaş tehlikesi, İzmir'de bulunan herkesi telaşlandırdı. Böyle bir çatışmanın İzmir ve ticareti üzerindeki olası etkilerini tahmin etmek zor değildi. Kaptan Ingraham'ın verdiği sürenin dolmasına doğru, soruna diplomatik bir çözüm bulma çabaları hızlandırıldı. Bu çabalarda Amerikan Konsolosu Offley ile Avusturya Konsolosu Weckbecker arasında aracılık rolü üstlenen Fransa'nın İzmir Konsolosu Chevalier Pichon etkili oldu. Sürenin dolmasına bir saat kala, saat üçte geçici bir anlaşmaya varıldığı açıklandı. Buna göre, Martin Koszta, hangi devletin vatandaşı olduğu kararlaştırılıncaya kadar —isterse bir hafta,

30 *Martin Koszta-Correspondence*, 27-28.

31 *Martin Koszta-Correspondence*, 28.

32 *Martin Koszta-Correspondence*, 28.

bir ay, bir yıl olsun— Fransız konsolosluğunun gözetimine teslim edilecekti.³³ Kısa süre sonra Koszta, alkışlar ve sevinç gözyaşları arasında Avusturya gemisinden karaya çıkarıldı ve korunacağı Fransız Hastanesi'ne yerleştirildi. Sahile toplanmış binlerce kişi hep bir ağızdan “vive l’Amerique” diye bağırıyordu. Sahildeki kalabalığın arasında bulunan Amerikalı bir gencin aktardığına göre Martin Koszta Hussar’dan tahliye edilirken, Amerikan savaş gemisi St. Louis’de dönemin Amerikan vatanserverliğinin sembolü ve fiili ulusal marşı olan “Heil Colombia” çalınmaya başlamıştı.³⁴ Âli Paşa’nın ifadesine göre “memlekette ne kadar Frenk var ise iskeleye içtima etmiş ve izhar-ı meserret ve şenlik etmiş”ti. Âli Paşa’ya göre bu durum, Avusturya Konsolosu için bir büyük rezalet olmuştu.³⁵

Osmanlı Devleti’nin Tutumu

İzmir’de tüm bu olaylar yaşanırken Osmanlı resmi makamları ne yapıyordu? Hiç kuşkusuz yabancı devletlere tanınan kapitülasyonlar ve yerleşmiş uygulamalar, bu gibi olaylar karşısında Osmanlı yöneticilerinin hareket alanını sınırlamaktaydı. Ancak Osmanlı yöneticilerinin de Osmanlı topraklarında da olsa, yabancı devletlerin aralarında vuku bulan olaylara müdahil olma konusunda çok da istekli oldukları söylenemez. Bu konuda en çarpıcı örneklerden birini Cevdet Paşa aktarır. Fransız Devrimi’nin Avrupa monarşilerini kaygılandırmaya başladığı günlerde, İstanbul’da bulunan ve devrim sembollerini kokart olarak şapkalarında taşıyan Fransız tüccarların engellenmesini isteyen Avusturya baş tercümanına, Reisülküttap Raşit Efendi şöyle cevap verir:

Behey dostum biz size kerrat ile ifade ettik ki Devlet-i Âliye İslam devletidir. Biz de o makule alametlere itibar olunmaz. Dost devletlerin tüccarını biz misafir biliriz, başlarına ne isterlerse giyerler ve istedikleri alameti takarlar. Başlarına üzüm küfesi giyseler, niçin giydiniz demek Devlet-i Âliye’nin vazifesi değildir, kendinizi beyhude yoruyorsunuz.³⁶

Osmanlı yöneticilerinin müdahil olma konusundaki isteksizliği, sadece yabancı devletlerin ya da vatandaşlarının aralarındaki çatışmalarla da sınırlı değildi. Kendi tebaası olan gayrimüslimlerin cemaat içi ya da cemaatler arası çatışmalarında da aynı tavrı sürdürüyordu.³⁷

Martin Koszta olayının başlangıcından itibaren İstanbul’daki Amerika ve Avusturya elçilikleri arasında bir diplomasi mücadelesi başlamıştı. Amerikan Elçi Vekili John Brown, durumu ayrıca Hariciye Nezareti’ne de yazılı olarak bildirmişti. Bunun üzerine özel bir toplantı yapan Osmanlı yöneticileri, iki devlet arasındaki çatışmaya karışılmamasını, ancak Amerikan Elçiliği’nin taleplerinin

33 *Martin Koszta-Correspondence*, 21 ve 26.

34 [Marianne C. Howe Johnston], *The Young Chaplain by His Mother* (New York: N. Tibbals & Sons Publishers, 1876), 36.

35 BOA, İ.HR 4870 (29 Ramazan 1269 Âli Paşa’nın tezkeresi).

36 Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Cild-i sadis [6. cilt] (İstanbul: Süleyman Efendi Matbaası, 1294), 119.

37 Bkz. Yahya Araz, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Dönemlerinde Farklı Etnik Kökenlerden ve Mezheplerden Hıristiyanlar Arasındaki Evlilikler”, *Cihannüma, Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi* III, no. 1 (Temmuz 2017), 16; Yahya Araz, “Kimlikler ve Mezarlıklar: Osmanlı’nın Son Yüzylında Anadolu’da Cemaatler Arası İlişkileri Mezarlıklar Üzerinden Anlamaya Çalışmak”, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* içinde, der. Tahire Erman ve Serpil Özaloğlu (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017), 177.

Avusturya Elçiliği'ne bildirilmesini kararlaştırdı.³⁸ Buna karşın ortada bir de işlenmiş cinayet vardı. Her ne kadar cinayeti işleyenler ecnebi devlet vatandaşlarıysa da, olay Osmanlı topraklarında gerçekleştiği için bunların yakalanıp cezalandırılması gerekiyordu. İzmir'e olayı teftiş için gönderilen Şekip Efendi bu konuda her türlü önlemi almakla görevlendirilmişti. Eğer cinayeti işleyenler Avusturya veya Toskana vatandaşıysa, yakalandıktan sonra Avusturya Konsolosluğu'na teslim edileceklerdi.³⁹ Ancak Âli Paşa'nın İzmir'de Avusturyalı subayın katillerini arama çabaları konusunda verdiği bilgi, Osmanlı yöneticilerinin bu konuda pek de ümitlenmemeleri gerektiğine işaret ediyordu.

Âli Paşa'nın 2 Temmuz'da gönderdiği tahrirata göre katillerden birinin yeri tespit edilmişti. Ancak "asıl katil" olarak nitelendirilen ve Amerika korumasında bir Macar olduğu belirtilen bu kişi, İzmir'de görevli bir İngiliz papazının hizmetkârıydı. Bu nedenle evde arama yapılabilmesi, İngiltere ve Amerika konsoloslarının onayına bağlıydı. Arama için İngiliz Konsolosu yasakçısını, Amerikan Konsolosu da kaçıyacağını Osmanlı zaptiyesine refakat etmek için görevlendirdi. Eve önce Amerikan görevlisi girmiş, Osmanlı zaptiyesi dışarıda bekletilmişti. Aradan uzun bir müddet geçtikten sonra meraklanan zaptiyeler, aralarında birini eve gönderince, giyinmek için süre isteyen şüphelinin bir süre önce evin arkasından kaçtığını gördüler. Diğer iki zanlının da evleri aranmış, ancak bunların da firar ettiği anlaşılmıştı.⁴⁰

Şekip Efendi'nin İzmir'e geldikten sonra yürüttüğü soruşturmadan da bir sonuç elde edilemedi. Martin Koszta'nın Avusturya gemisine götürülmesi ve Avusturya subaylarına saldırılıp birinin öldürülmesiyle ilgili yaklaşık bir düzine kişiyi sorgulayan Şekip Efendi, Âli Paşa'nın ifade ettiği gibi, suçluların kaçtığından başka bir bilgiye ulaşamadı.⁴¹

Martin Koszta'nın Fransız Hastanesi'ne yerleştirilmesi sonrasında İstanbul'da Avusturya ile Birleşik Devletler elçilikleri arasında yürütülen diplomatik çabalar sonuç verdi. Elçiliklerin vardığı anlaşmaya göre, Martin Koszta İzmir'deki iki konsolosluğun denetiminde Amerika'ya gönderilecekti. Koszta'nın bindiği gemi hiçbir limana uğramayacak ve eğer Osmanlı topraklarına geri dönmeye kalkarsa Avusturya makamlarına teslim edilecekti. Olayın üzerinden iki hafta kadar geçtikten sonra, Fransa'nın ulusal günü olan 14 Temmuz'da bir Paris gazetesi şöyle yazıyordu: "Yüce gönüller özgür bir biçimde, Yeni Dünya'nın eskisine galip geldiği bu olayı çılğınca alkışlayacaklardır."⁴²

Sonuç

Dönemin vakanüvisi Ahmet Lütfi Efendi, Âli Paşa'nın azlini, yerine İsmail Paşa'nın atanmasını, hatta Meclis-i Vala üyesi Şekip Efendi'nin "Ereğli" nam vapurla İzmir'e gitmesinin ayrıntılarını kaydetmesine rağmen,⁴³ tüm bunlara neden olan Martin Kostza olayından bir cümleyle bile bahsetmemişti. Benzer bir suskunluk resmi *Takvim-i Vekayi* ve yarı-resmi *Ceride-i Havadis* gazeteleri için de geçerlidir.

38 BOA, İ.HR 4853 (29 Ramazan 1269 tarihli İrade).

39 BOA, İ.HR 4852 (25 Ramazan 1269 tarihli İrade).

40 BOA, İ.HR 4860 (25 Ramazan 1269 Âli Paşa'nın tezkeresi).

41 BOA, İ.HR 4947.

42 *La Presse*, 14 Temmuz 1853; Richard E. Schroeder, *Missouri at Sea: Warships with Show-Me State Names* (Columbia ve Londra: University of Missouri Press, 2004), 16.

43 Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'a-nüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, cilt IX, yay. Münir Aktepe (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984), 83.

Hiç kuşkusuz Osmanlı Devleti Martin Koszta olayının en önemli taraflarından biriydi; topraklarında yabancı bir devletin koruması altında bulunan biri, bir başka devletin konsolosunun emriyle zor kullanılarak kaçırılmıştı. Üstelik Osmanlı Devleti bu kişiye Osmanlı topraklarında serbestçe dolaşmasını sağlayacak bir tezkere vermişti. Yabancı basında ve kamuoyunda, Babıâli'nin bu durum karşısında sessiz kaldığı yönünde bir anlayış egemendi.⁴⁴ Bu düşünce kısmen doğrudur; yazışmalara yansdığı gibi olay karşısında Osmanlı yöneticilerinin temel yaklaşımı, Amerika ve Avusturya arasında cereyan eden "münazaat ve muamelatta" çekimser kalınmasıydı.⁴⁵ Olayın birinci aşaması sona erdikten, yani Martin Koszta Avusturya gemisinden çıkarılıp, Fransız Hastanesi'ne teslim olunduktan sonra da bu tutum değişmedi; "mesele artık bizim daireden çıkarak iki devlet-i ecnebiyye meyanına girmiş iken buna müdahaleden" kaçınılması gerekiyordu.⁴⁶ Osmanlı yöneticileri, gelişmeler karşısında Osmanlı Devleti'nin pasif tutumunu kapitülasyonların taraf devletlere tanıdığı haklara dayandırma eğilimindedirler. Sonraki yıllarda Âli Paşa'nın kapitülasyonların aleyhinde tutumu da bu olaydaki uğradığı muameleye bağlanmaktadır.⁴⁷ Uzun yıllar Hariciye Nazırlığı ve Sadrazamlık yapan ve bu olay nedeniyle görevinden alınan Mehmet Emin Âli Paşa, bir kaynağa göre, gelişmelerden derin bir şekilde etkilendi. Devletin dışişlerini, hatta kendisini yönetmeye muktedir olan Âli Paşa, İzmir'in ecnebi işleri yönetememiş gibi görevden alınması canını sıkmış ve olay sırasında Hariciye Nazırı olan Reşit Paşa'ya güvenmesine yol açmıştı.⁴⁸

Maurits H. van den Boogert'in de dikkat çektiği gibi, Batılı güçler suçluları tutuklayıp yargılanmak üzere kendi topraklarına götürme yetkisine, kapitülasyonlarda yazdığı için değil, yerleşmiş bir uygulama olduğu için sahiptiler.⁴⁹ Koszta ise bir suçlu değil, mülteciydi. Bu nedenle Osmanlı yöneticileri olaya müdahale edebilirlerdi. Ancak bu sırada Osmanlı yöneticilerinin başında çok daha büyük bir sorun vardı. Kutsal yerler ve Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Ortodoksların himayesi talebinden kaynaklanan Rusya sorunu gün geçtikçe büyüyordu. Eflak ve Boğdan Rusya tarafından işgal edilmişti. Bu karmaşada Rusya'nın müttefiki olarak görülen Avusturya'yı, bir Macar mültecisi için gücendirmek Osmanlı yöneticilerinin tercih edebileceği bir seçenek değildi. Bu nedenle kapitülasyonların varlığı, yöneticilere için sığınabilecek güvenli bir liman sunuyordu. Babıâli için sorunun tartışmasını ve çözümünü muhatap iki devlet (Amerika ve Avusturya) arasındaki ilişkiye bırakmak en iyisiydi.

Martin Koszta olayı, Avusturya'nın Washington Büyükelçisi Baron Husselman ile Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı arasında uzun yazışmalara konu oldu.⁵⁰ ABD'nin Macar ayaklanmasını desteklediği bir sır değildi; konu 1848'ten itibaren iki devlet arasında diplomatik sorun oluşturuyordu. Pek çok kesim, ABD'nin Avusturya'ya karşı Macarlara, İtalyanlara ve İsviçrelilere verdiği desteği, kendisinin de bir bağımsızlık savaşı vererek kurulmasına bağlıyordu. An-

44 *New York Times*, 6 Ağustos 1853.

45 BOA, A.}AMD., 46-46.

46 BOA, A.}MKT.UM., 139-43.

47 Bkz. Zeki Arıkan, "Âli Paşa, İzmir ve Kapitülasyonlar", 769.

48 Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 4. cilt, 3. baskı, yay. Cavid Baysun (Ankara: TTK Yayınları, 1991), 65.

49 Maurits H. van den Boogert, "1853'te Meydana gelen İzmir Olayı: 19. Yüzyılda Kapitülasyonlar", *Harp ve Sulh Avrupa ve Osmanlılar* içinde, der. Dejanirah Couto, çev. Şirin Tekeli, 2. baskı (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017), 359.

50 Bkz. *Correspondence between The Secretary of State and the Charge d'Affaires of Austria relative to the Case of Martin Koszta* (Washington, 1853).

Kaptan Ingraham'ın Anısına Basılan Altın Madalyon
Kaynak: <http://www.levantineheritage.com/medal1.htm>

çak herkes aynı fikirde değildi; bazıları Amerikalıların benzer davranışlarını, Doğu Akdeniz'de deniz üsleri elde etmek amacına ulaşmanın tezahürü olarak değerlendiriyordu.⁵¹ Martin Koszta olayı, ABD'de duyulması üzerine, hem Kongre'de hem de başta *New York Times* olmak üzere Amerikan basınında uzun süre tartışıldı. ABD Başkanı Franklin Pierce, Ekim 1853'de Kongre'de yaptığı açılış konuşmasında Martin Koszta olayını, yurtdışındaki Amerikan vatandaşlarının korunmasında bir dönüm noktası olarak nitelendirdi.⁵² Olay karşısında ABD yönetiminin takındığı tavır, süreç içinde ABD dış politikasını belirleyen bir içtihat olarak görüldü.⁵³

St. Louis'in Kaptanı Duncan N. Ingraham Eylül 1853'de Amerika'ya dönüşünde büyük sevinç gösterileriyle karşılandı. 1854'de Kaptan Duncan N. Ingraham'ın bu olaydaki anısına altın bir hatıra madalyonu çıkarıldı. Madalyonun bir yüzünde, uzakta kalesi, tepeleri ve nakliye gemileriyle İzmir, ön planda ise Amerikan savaş gemisi St. Louis ile Avusturya savaş gemisi Hussar yer almaktaydı. Diğer yüzünde ise Kumandan Duncan N. Ingraham'ın 2 Temmuz 1853'de gösterdiği cesaret ve aklın takdir edildiği ve madalyanın Birleşik Devletler tarafından sunulduğu bilgisi ABD sembolleri eşliğinde anlatılmaktaydı. Besteci P. H. Vanderweide "Young America Polka" adlı bestesini Kaptan Ingraham'a ithaf etti. *New York Daily Tribune*, Kaptan Ingraham'a hasrettiği başyazıda, olayın Ingraham'a sağladığı tanınırlığın altını çizmektedir:

Biz, Kaptan Ingraham, eline fırsat geçtiği halde yapmadığı şeyi yapsaydı ve İzmir limanında Avusturya korvetini batırsaydı, Birleşik Amerika'nın gelecek devlet başkanı olması kesinleşirdi derken, apaçık bir gerçeği dile getiriyoruz. Her iki gemi, liman içinde demirlemek yerine, limanın dışında seyretselerdi, çarpışma önlenemezdi. Demirledikleri liman içinde bir hareket ise taraf olmayan devletin haklarına büyük bir saldırı olur ve kıyıda mal ve cana esef edilesi bir zarar veririrdi.⁵⁴

51 Marx ve Engels, *Doğu Sorunu*, 109-110.

52 James Daniel Richardson, *A Compilation of the Messages and Papers of the Presidents*, VII (New York, 1860), 2743.

53 Rob Howell, "The Effect of the Martin Koszta Affair...", 40-50.

54 *New York Daily Tribune*, 6 Ağustos 1853'ten aktaran Marx ve Engels, *Doğu Sorunu*, 154.

Martin Koszta Amerika'ya döndükten sonra ilk iş olarak, kendisini tiran Avusturya'nın kaplan pençesinden ikinci defa kurtaran Amerikan halkına ve Kaptan Ingraham'a açık bir teşekkür mektubu yayınladı.⁵⁵ Kısa süre sonra Chicago'da evlendi ve Teksas'a yerleşti. Ancak burada bir çiftlik kurma çabası başarısızlığa uğradı ve Amerikan hükümeti adına gerillalarla savaşmak üzere gittiği Guatemala'da 1858'de öldürüldü.⁵⁶

Kaynakça

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), İ.HR., 4850, 4852, 4853, 4860, 4870, 4947.
- BOA, İ.DH, 17157, 17168, 17275.
- BOA, A.)AMD., 46-46.
- BOA, A.)MKT.U.M., 139-43.
- Ahmed Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet*. Cild-i sadis [6. Cilt]. İstanbul: Süleyman Efendi Matbaası, 1294.
- Ahmed Lütfi Efendi. *Vak'a-nüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, cilt IX. Yayınlayan Münir Aktepe. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- Araz, Yahya. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Farklı Etnik Kökenlerden ve Mezheplerden Hıristiyanlar Arasındaki Evlilikler". *Cihannüma, Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi* III, no. 1 (Temmuz 2017): 1-22.
- Araz, Yahya. "Kimlikler ve Mezarlıklar: Osmanlı'nın Son Yüzyılında Anadolu'da Cemaatler Arası İlişkileri Mezarlıklar Üzerinden Anlamaya Çalışmak". *Bir Varmış Bir Yokmuş: Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* içinde, derleyen Tahire Erman ve Serpil Özalp, 173-184. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Arıkan, Zeki. "Âli Paşa, İzmir ve Kapitülasyonlar". *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (7-9 Nisan 1999) Bildiriler* içinde, hazırlayan A. Aköz, B. Ürekli, R. Özcan, 763-775. Konya, 2000.
- Boogert, Maurits H. van den. "1853'te Meydana Gelen İzmir Olayı: 19. Yüzyılda Kapitülasyonlar". *Harp ve Sulh Avrupa ve Osmanlılar* içinde, derleyen Dejanirah Couto, 351-362. Çeviren Şirin Tekeli. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.
- British and Foreign State Papers, 1853-1854*. XLIV. Londra, 1865.
- Cevdet Paşa. *Tezâkir*, 4. cilt, 3. baskı. Yayınlayan Cavid Baysun. Ankara: TTK Yayınları, 1991.
- Correspondence Between The Secretary of State and the Charge d'Affaires of Austria Relative to the Case of Martin Koszta*. Washington, 1853.
- Duran, Alev ve İsmail Köse. "Lajos Kossuth ve Macar Mülteciler". *USAD* 6 (Bahar 2017): 291-314.
- Göyünç, Nejat. "1849 Macar Mülteciler Ve Bunların Kütahya ve Halep'te Yerleştirilmeleri İle İlgili Talimatlar". *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Râkóczi Ferenc Ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs-3 Haziran 1976)* içinde, 173-179. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1976.
- Howell, Rob. "The Effect of the Martin Koszta Affair on American Foreign Policy". *Fairmount Folio: Journal of History* 5 (2003): 40-50.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. *Son Sadrazamlar I*, 3. baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.
- [Johnston, Marianne C. Howe]. *The Young Chaplain by His Mother*. New York: N. Tibbals & Sons Publishers, 1876.

55 *New York Times*, 15 Aralık 1853.

56 Schroeder, *Missouri at Sea*, 17.

- Klay, Andor. *Daring Diplomacy: The Case of the First American Ultimatum*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1957.
- Langdon, William R. "A Naval Incident in the Mediterranean, 1853". *The Magazine of History with Notes and Queries* XIV, No. 6 (Aralık 1911): 231-238.
- La Presse*, 14 Temmuz 1853.
- Marx, Karl ve Friedrich Engels. *Doğu Sorunu [Türkiye]*. Çeviren Yurdakul Fincancı. Ankara: Sol Yayınları, 1977.
- Martin Koszta-Correspondence, &c. *Message from the President of the United States, Transmitting Copies of Correspondence, &c., Growing Out of the Seizure and Rescue of Martin Koszta*. Washington, 1854.
- Martin Koszta of Smyrna. 1855 civarı. Erişim tarihi 31 Ekim 2019. <https://www.nhhistory.org/object/142699/painting>.
- Nazır, Bayram. *Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupa'daki Yankıları*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2008.
- Nazır, Bayram. *Macar ve Polonyalı Mülteciler: Osmanlı'ya Sığınanlar*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016.
- New York Times*, 15 Aralık 1853.
- New York Times*, 6 Ağustos 1853.
- Pınar, Hayrettin. "Kapitülasyonlar ve XIX. Yüzyıl Osmanlı Yönetim Gerçeğine Bir Örnek: Âli Paşa'nın İzmir Valiliği". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9, No. 2 (2008): 135-154.
- Richardson, James Daniel. *A Compilation of the Messages and Papers of the Presidents*, VII. New York, 1860.
- Schroeder, Richard E. *Missouri at Sea: Warships with Show-Me State Names*. Columbia ve Londra: University of Missouri Press, 2004.
- Storari, Luigi. *Guide du Voyageur à Smyrne; ou, Aperçu Historique, Topographique et Archéologique, Accompagné du Plan de Cette Ville, levé en 1854*. Çeviren M. Gérard. Paris, 1857.
- Türel, Oktar. "Uzun" XIX. Yüzyılda Orta Avrupa. Bir Habsburg Üçlemesi. İstanbul: Yordam Kitap, 2015.